

EL CONTEXT HISTÒRIC

1.Descriu breument el context històric de l'Europa on va viure Descartes.

L'Europa en què va viure René Descartes (1596-1650) és la de la Guerra dels 30 anys, és a dir, el conjunt de guerres de religió que havien estat provocades per la irrupció de la Reforma protestant i la Contrareforma. El segle XVII és un període de fam, pesta i guerres però també de descobriments científics importants

A França el període de la vida de Descartes fou especialment mogut tant en l'aspecte religiós com en el polític

el cardenal Richelieu i que anà consolidant la monarquia centralista i catòlica. Els protestants, importants sobretot a Occitània i prop de la frontera suïssa, van ser brutalment perseguits en el marc de la Contrareforma

El nostre filòsof, de fet, decidí marxar a Holanda perquè era l'únic país on es respectava el lliure pensament.

DESCARTES: UNA CRONOLOGIA

2.Assenyala de quina manera influeix l'escola dels jesuïtes on s'educa i la influència dels treballs científics de Galileu.

1606-1614: Estudia al Col·legi Reial de La Flèche, dirigit pels jesuïtes i dedicat a l'educació de joves nobles. Descartes era un noi malaltís que tenia sovint permís per estar-se al llit i llegir. Aquesta tendència a la misantropia va conservar-la sempre. Descartes sempre es sentí molt orgullós de ser alumne dels jesuïtes. Va estudiar amb ells la física de Galileu (que, oficialment, estava prohibida) però la filosofia que va aprendre fou, en canvi, molt tradicional i escolàstica. Anys a venir, en el *Discurs del mètode* mostrarà el seu escàndol per la manca d'adequació de la filosofia a la nova mentalitat científica.

3.Quines poden ser les causes que porten a Descartes a anar a viure a Holanda (se suposa que motivades pel context històric)

La divisa del seu escut era: *Larvatus prodeo* [Avanço amagat] i Descartes li farà honor portant tota la seva vida les seves gestions en gran secret.

1629: Marxa a Holanda (l'únic país europeu del moment sense restricció a cap pràctica religiosa i que respectava la llibertat de consciència) on viurà fins 1649. Canvia sovint de domicili d'una manera difícilment comprensible

4. Quina obra publica primer: El Discurs del mètode, o les Meditacions ?

1637: Al juny publica el *Discurs del mètode* que, com el seu nom indica, era el pròleg o l'explicació del mètode que li havia permès escriure tres llibres científics: *Diòptica*, *Meteors* i *Geometria* editats al mateix volum

1640: Publica en llatí les *Meditationes de prima philosophia* ["Meditacions metafísiques"] en què estableix el fonament metafísic de la ciència i vincula el coneixement de Déu a la certesa de la geometria. El text es tradueix al francès l'any 1647

5. Per què decideix d'anar a Suècia com a "assessor cultural" de la reina Cristina?

1649: Cristina de Suècia, reina de tarannà obert (i lesbiana, cosa que a l'època era tot un escàndol), convida Descartes a viatjar a Suècia. Com que a Holanda la polèmica anticartesiana augmentava i a França es vivia en plena guerra civil -La Fronda- decideix acceptar la invitació i dóna classes de matemàtiques a la reina

PER QUÈ DESCARTES ÉS EL PARE DE LA FILOSOFIA MODERNA?

6. Quin és l'enfocament diferenciat que Descartes dona a la filosofia respecte del que havia tingut amb els grecs clàssics i medievals?

Des d'Heràclit i Parmènides la filosofia grega s'havia plantejat el tema de: què és l'ésser?. Els medievals van adaptar la pregunta preguntant: què és l'ésser diví?. En canvi a partir de Descartes la pregunta fonamental és: com arribem a conèixer l'ésser?. El "jo" que coneix és la porta a qualsevol cosa coneguda ("antropocentrisme racionalista").

Amb el Renaixement s'ha desenvolupat la confiança en l'autonomia del subjecte. L'home apareix com a capaç de conèixer i d'actuar. Si al món hi ha sentit és perquè l'home (a través de l'acte de pensar) posa el sentit al món. Una filosofia moderna és una filosofia basada en el jo ("jo sóc" / "jo penso"). De la pregunta pel ser (les Idees) és passa a la qüestió del coneixement (l'home).

7. Què significa l'expressió segons la qual amb Descartes arriba el subjectivisme modern a la filosofia?

En el Racionalisme i en l'Empirisme no deixem de preguntar-nos per l'ésser; però la pregunta per l'ésser es subordina a la pregunta pel coneixement. El tema filosòfic central en Descartes i Hume és: com l'home arriba al coneixement de l'ésser?. És el subjecte el que és capaç de valorar el món a través del coneixement humà. És per això que de vegades es diu que amb Descartes neix el subjectivisme modern perquè només el subjecte és capaç de tenir l'evidència del coneixement

PER QUÈ DESCARTES ÉS EL PARE DE LA FILOSOFIA MODERNA? (II). EL TRENCAMENT AMB L'ESCOLÀSTICA.

8. Quin significat té el terme "antropocentrisme"?

La confirmació de l'orientació del Renaixement: l'home (i la seva capacitat racional) són el centre del món [antropocentrisme] , per oposició al conjunt de creences medievals (teocentrisme, recerca del sentit del món en un més enllà extramundà..)

9. Què és l'Escolàstica. En quines errades incorre?

Des del punt de vista científic, l'escolàstica era ineficaç perquè es limitava a repetir les idees d'Aristòtil, que Galileu havia deixat fora de circulació. Filosòficament, l'escolàstica tampoc no tenia validesa perquè, tot i intentar crear un sistema racional que ho lligués tot, en realitat li fallava el fonament (posat en Déu, per comptes de l'home). Precisament el que buscarà Descartes és un "fonament indubtable", que situarà en la raó i no en Déu.

L'escolàstica havia caigut en tres errades

Criteri d'autoritat: Tot el que havien dit els clàssics i, particularment, Aristòtil era veritat, sense cap crítica possible.

Verbalisme: L'Escolàstica multiplicava l'ús de mots sense significat

L'ús banal de la sil·logística perquè no aporta informació nova

10. Per què és tan important la confiança en la capacitat humana en la filosofia racionalista?

La filosofia racionalista és una filosofia de la confiança en l'home i de l'acció, contra una escolàstica que es limitava a veure el món com sortit d'una voluntat estàtica de caire diví.

L'escolàstic considera que Déu "es revela" a través de la natura i del món i el filòsof (com el teòleg), ha de donar compte d'aquesta revelació. El pensador de

L'Edat Moderna, en canvi, veu un món que "no està acabat" perquè la raó encara no ha triomfat i no l'ha dominat plenament.

Mentre l'escolàstica és una teoria de la contemplació, el filòsof racionalista (que se sap pensant i autònom) vol actuar sobre el món i canviar-lo amb l'ajuda de la tècnica –no endebades els racionalistes són bons matemàtics!- Cal actuar sobre les coses, i transformar-les, de manera que puguin ser útils al gènere humà.

DESCARTES I LA FÍSICA DE GALILEU

11. Per què Galileu rebutja les causes finals aristotèliques? Quines causes busca per tal d'explicar el món? Per què són tan importants les nocions matemàtiques per tal de conèixer el món?

Galileu ha mostrat que la imatge del món que provenia de la tradició aristotèlica medieval era, estrictament, parlant, una falla

Els grecs i els medievals havien tendit a considerar que l'univers actua amb un caire finalista. Però la nova física havia mostrat que l'univers aristotèlic escolàstic era pura i simple ficció. Descartes considera que, després de Galileu, cal prescindir de la idea de causa final. En la realitat, l'únic que importa és la causa eficient: el cosmos es mou per si mateix segons regles matemàtiques de caire objectiu.

Galileu ha mostrat que en el món físic, la pregunta "per a què" no és important. El que cal és saber el "com", perquè la naturalesa s'explica a si mateixa –i la raó pot comprendre-la perquè, com ell va dir en una famosa frase: El llibre del món està escrit en caràcters matemàtics.

El món de Galileu és geomètric –i Déu una mena de gran geòmetra- i Descartes, tot i que accepta que existeix també un ordre infinit de caire diví, hi està bàsicament d'acord, al menys pel que fa a la situació de l'home i al món físic. Hi ha un punt de trencament entre la física de Galileu i totes les anteriors

La naturalesa no consisteix en una mena de moviment còsmic, sinó en un conjunt de moviments local que són de caire matematitzable

EL DUBTE

12. És Descartes escèptic o es fa l'escèptic? Raona la resposta.

Hi ha un tòpic absurd, per infantil, que presenta Descartes com un filòsof que passava el seu temps dubtant de tot. Però més aviat es tracta del contrari: per a un cartesià només és veritat l'indubtable. El dubte només és interessant com una etapa (provisional) fins deixar de dubtar... Descartes centra la seva filosofia en la lluita contra l'escepticisme; busca un fonament dret i segur pel coneixement humà. No estaria gens d'acord amb la frase de Calderón sobre que "la vida es sueño". Al revés, la vida necessita criteris clars i evidències sobre les quals construir el projecte racional

Dubtem per arribar a quelcom que no pugui ser dubtat i que resulti evident per si mateix. Aquest fonament serà: "Jo penso, jo sóc", però no s'hi arriba sense fer un llarg camí que no admet marrada.

El dubte es fa necessari, a més, perquè s'ha constatat la insuficiència de la vella física. Cap de les ciències tradicionals (física, matemàtiques...) no està lliure de la possibilitat d'error

Descartes el dubte és una forma de posar en crisi el coneixement rebut
Cal fer atenció: el dubte cartesià no és escèptic; no es tracta de destruir-ho tot perquè si, sinó que avanci pas per pas fins al coneixement de la veritat

La demostració del triomf de la raó consisteix precisament a mostrar que podem escapar del dubte i fonamentar el saber en un principi indubtable [cogito].

13. Quins són els motius del dubte cartesà?

Els motius del dubte són fonamentalment quatre:

1.-Dubte dels sentits: Els sentits corporals ens enganyen

2.-Dubte del món extern: per tant no podem estar gaire segurs de l'existència real del món extern, que ens arriba només a través del coneixement sensible.

3.-Dubte del propi coneixement: Podem equivocar-nos quan reflexionem, per tant el propi raonament ha de ser posat en dubte.

4.-Dubte del geni maligne: Vindria a ser una mena de follet enganyador que ens fa creure que és veritat allò que no és veritat, el que significa és que (potser) el món no sigui la creació d'un déu de bondat sinó d'un poderós monstre dolent

Descartes necessita quelcom que sigui evident per si mateix, independentment de tota tradició o autoritat. La superació del dubte només pot fer-se d'una manera ordenada, pas per pas. Per això el descobriment de la primera veritat (cogito) només pot néixer de l'aplicació de regles metòdiques.

CLASSES D'IDEES EN DESCARTES

14. Totes les idees tenen el mateix valor per a Descartes? Raona la resposta.

Cal tenir present que per a Descartes no totes les idees tenen el mateix valor. El cogito no és una construcció de la capacitat- preexisteix i ens constitueix com a humans. És una idea innata naixem amb ella i que, com a tal, fa possible qualsevol imaginar, entendre i voler qualsevol cosa pensada. Sense la idea de "jo penso", no hi podrien haver coses pensades. Que tinguéssim idees innates no vol dir ni que tothom pensi el mateix, ni tan sols que tothom les desenvolupi. La idea innata és un instrument que ens permet comprendre el món, ordenar-lo i donar-li un sentit. En definitiva, si tots els homes tenen idees innates això vol dir que tots arranquen d'una igualtat de base i que, en conseqüència, el gènere humà és tot u. Però això no significa que tothom desenvolupi igual les idees innates. La tasca de l'educació racional consistirà, estrictament parlant, a desenvolupar aquesta capacitat racional que tenim tots els humans.

15. Quants tipus d'idees diferents hi ha, segons Descartes?

Hi ha, però, segons Descartes tres tipus d'idees diferents:

- **Adventícies:** Són les que ens arriben del món exterior (adquirides). No compleixen amb la primera regla: No són evidents, poden ser dubtoses, i per tant, són falses. Fred, calor...
- **Factícies:** (artificials, construïdes per la imaginació)
- **Innates:** (naturals, autoevidents) "Jo penso". Són sempre veritat (Clares i distintes). Intuïcions pures i evidents per si mateixes

LA TEORIA DE LA SUBSTÀNCIA EN DESCARTES

16. Quantes substàncies hi ha en l'èsser humà?

La resposta cartesiana serà la de dir que en l'home hi ha dues substàncies (dues realitats que actuen i existeixen per si mateixes) el cos (res cogitans) i la matèria (res extensa).

17. Com prefereix anomenar Descartes "la substància"?

Caldria no exagerar el significat de la paraula "substància" en Descartes. Per començar, ell prefereix usar la paraula "coses" (choses) per comptes del terme escolàstic de substància. En l'home hi ha, doncs, dues entitats: pensament i matèria. L'ànima [pensament] i el cos [matèria] són dues entitats evidents per elles mateixes, realment distintes i que –totes dues alhora– formen l'home. El jo fonamentalment és pensament i, bàsicament, el pensament està constituït per dues facultats: enteniment i voluntat.

18. De què està compost bàsicament el pensament, segons Descartes?

el pensament està constituït per dues facultats: enteniment i voluntat

19. Quantes substàncies hi ha, segons Descartes? Anomena-les.

20. Quins són els atributs de cadascuna de les substàncies que Descartes assenyalava?

21. És Descartes ateu?

En altres paraules, Descartes no és un ateu ("sans-dieu") però tampoc té una idea de Déu que es pugui identificar amb la religió tradicional cristiana (el "Bon Dieu").

EL PROBLEMA DE DÉU

22. Quin Déu rebutja Descartes i quin déu accepta? Raona la resposta.

Déu és el creador de les veritats matemàtiques. La geometria no crea veritats i Déu podria haver-les fet diferents, perquè –essent omnipotent– no està vinculat a cap model abans de crear-les. Però, un cop definides així, les veritats matemàtiques són idees innates i inalterables

En el Discurs... la idea de Déu es presenta de dues maneres diferents: es rebutja –perquè pot ser dubtat– el déu de la tradició i es reivindica el Déu de la raó –indubtable– un cop establerta la idea del cogito.

23. Compara el déu cartesià amb el demiürg platònic i el déu cristià.

Hi ha, doncs, un doble moviment: el cogito garanteix Déu i Déu garanteix el cogito. Descartes va tenir força problemes per defensar aquesta hipòtesi. Va intentar que els seus amics jesuïtes l'avalessin com a pensador cristià (sense aconseguir-ho) i, al final de la seva estada a Holanda, va estar tenint serioses dificultats com a conseqüència del fet que alguns teòlegs protestants el consideraven ateu. La seva marxa a Suècia és indestruïble d'aquest problema.

Les proves de l'existència de Déu en Descartes són del tot convencionals. Assumeix la tradició agustiniana (a través de l'argument ontològic de Sant Anselm) i les vies tomistes (especialment l'anomenat "argument cosmològic"), que eren les habituals a l'època.

El tema més complex és el de la creació de les idees innates perquè trenca amb la tradició platònica. Per a Plató el Demiürg havia estat el creador del món i l'havia fet d'acord amb les idees. Aquesta teoria havia estat adaptada per la teologia cristiana que presentava un Déu creador que hauria fet el món a partir del triple criteri Bé-Bellesa-Veritat.

Però Descartes considera que Déu ha creat també aquestes tres idees. Si hagués volgut fer el món d'una altra manera ho hagués fet. Primer hi ha la voluntat divina i després les idees eternes. Es podria dir que per a Leibniz, Déu calcula i fa aparèixer el món; en canvi, per a Descartes Déu crea el món al mateix temps que el càlcul, de manera que hauria pogut fer que dos i dos fossin cinc. Però un cop bastit el món, Déu deixa de ser necessari i és en aquest punt que el cartesianisme se separa de la tradició cristiana, és per això que Pascal el considerarà un ateu amagat

24. Què podria significar el “Déu starter”, el “déu que dona corda al món”?.?

PER QUÈ FER UNES MEDITACIONS METAFÍSQUES? (pag. 31)

25. Quin és l'objectiu del Discurs? I quin és l'objectiu de les Meditacions?

El DISCURS DEL MÈTODE està sobretot adreçat a exposar les condicions que ha de complir una reflexió científica (les regles del mètode, el dubte ordenat i no escèptic, etc.). En canvi, les qüestions metafísiques (jo, Déu, món), hi apareixen tractades amb menys detall. Així les MEDITACIONS METAFÍSQUES són un text bàsicament adreçat a filòsofs

26. Explica breument l'origen etimològic i històric-religiós del mot “meditació”, d'influència jesuïta.

La 'meditació' constituïa a l'època un gènere literari i filosòfic de regles prou conegudes. Meditar és una acció del pensament que exigeix algú (un 'jo') que medita. En canvi un 'Tractat' o un 'Sistema' és un text en què es presenta una doctrina ja elaborada i, en certa manera, indiscutida. Una meditació no es presenta en forma de tesi acadèmica, sinó com una reflexió personal que vol aconseguir algun resultat concret. A més, la meditació va més enllà de l'estricta 'reflexió': mentre una reflexió pot ser ràpida i fins i tot instantània, la meditació és una acció que ha de durar algun temps (setmanes, mesos...) i que demana una certa calma intel·lectual

Hi ha, a més, una qüestió que no convé passar per alt: els jesuïtes, l'ordre religiosa amb qui Descartes havia estudiat i on el filòsof tenia nombrosos amics, tenien —i tenen encara avui— com a centre de la seva activitat espiritual els «Exercicis Espirituals» del seu fundador Ignasi de Loiola. En llatí 'meditari' vol dir 'exercitar-se' i els Exercicis ignasians són un procediment de reflexió que es fa, generalment, en una situació de retir espiritual. Al llarg de diverses setmanes i a partir de converses espirituals amb un director, qui fa els Exercicis aprèn a 'discernir', és a dir, a distingir el més convenient per al seu progrés espiritual. És segur que Descartes al col·legi de La Flèche devia haver fet algun cop els Exercicis i, en certa manera, devia tenir al cap aquest model quan proposa el recorregut de les MEDITACIONS METAFÍSQUES que són, estrictament, el recorregut d'un esperit que dubta fins al coneixement evident i, a partir d'allí, n'extreu conseqüències per als diversos àmbits.

En les MEDITACIONS METAFÍSQUES, com en el Exercicis ignasians, és important anar a poc a poc i pas per pas —com el propi Descartes ens diu a la 'Meditació Segona'— perquè del que es tracta és de cercar la veritat (espiritual en el cas del Exercicis i epistèmica [pròpia del coneixement]), en el cas de les MEDITACIONS).

Això explica també l'ús del mot 'jo' al llarg de les MEDITACIONS. Es tracta d'un jo que és autobiogràfic però que, en la mesura que tothom es pot reconèixer en una situació similar de dubte al llarg de la seva pròpia vida, esdevé també un 'tu'.

27. Quin significat té el terme “dubte metòdic”?

Per triomfar sobre l'escepticisme cal fer almenys un cop en la vida, un 'exercici', una 'meditació' de dubte a fons. Si observem la paraula 'dubte' veurem que etimològicament prové del llatí «dub», ('dos', 'doble'). Dubtem quan entre dos caminis o dues opinions no sabem quin triar. Fer l'exercici del dubte té un valor central perquè ens permetrà reorientar la nostra pròpia existència.

Mentre al DISCURS, Descartes dubta com a savi i té com objectiu eliminar els errors dels sentits per tal de poder fonamentar la ciència (dubte metòdic), a les MEDITACIONS el to és molt més existencial. El dubte de les MEDITACIONS fa referència a la voluntat —i com que la voluntat humana és infinita, el dubte també ho serà.

28. Quin és el paper que juga la figura del “geni maligne”?

Si a les MEDITACIONS apareix el «geni maligne», un argument que no apareix per a res al DISCURS és, precisament, per tal d'accentuar la radicalitat de la meditació. Només dubtant fins i tot de si existeix un déu enganyador (és a dir, experimentant el dubte des de l'interior mateix), podrem superar aquesta situació.

¿Per què hem de 'meditar', doncs? La resposta cartesiana (i d'aquí el valor del seu text), serà que meditar és la forma de passar del probable al cert; la meditació és l'eina del coneixement cert: en Descartes la meditació és l'instrument de la veritat, tal com li havien ensenyat els seus mestres jesuïtes. Només si reflexionem segons el que ell anomena «l'ordre de raons», analitzant pas per pas el valor de les nostres idees, podrem arribar al coneixement de la veritat

ESQUEMA DE LA PRIMERA MEDITACIÓ METAFÍSICA

29. Assenyala l'objectiu d'aquesta primera meditació.

El dubte és el punt de partida i l'objectiu és trobar uns fonaments sòlids per a les ciències.

30. Assenyala les 4 etapes d'aquesta primera meditació. De forma molt breu.

1.- Constatació de la falsedat de certes opinions

El punt de partida és el dubte. Decisió de desfer-se de les seves opinions i de cercar fonaments sòlids per a les ciències.

Mètode:

- Cal criticar els fonaments de les pròpies opinions: és un dubte metòdic.

Quins són els fonaments de les opinions errònies? Els sentits. Com que els sentits corporals són de vegades enganyadors, es pren la decisió de dubtar de totes les informacions que en provenen. És un dubte hiperbòlic.

2.- Dubtar de l'existència dels objectes sensibles

- Argument de la bogeria: Descartes el rebutja.
- Argument del somni: com distingir el somni de la vigília?

Objecció: Els nostres somnis són còpies de coses reals. La imaginació inventa éssers inexistents a partir de la composició d'elements simples que existeixen. Conseqüència: és possible dubtar de ciències tal com la física l'astronomia, la medicina; però ara com ara no es pot dubtar de les matemàtiques

3.- Dubtar de les essències matemàtiques

L'argument del somni és inoperant per a les essències matemàtiques

4.- Dubte hiperbòlic.

Argument del déu enganyador: però és contrari a la bondat de Déu i aquest argument no és prou convincent.

- Decisió d'enganyar-se un mateix amb la hipòtesi del geni maligne: és un dubte voluntari.

El dubte és radical, absolut (no se li escapa res).

ESQUEMA DE LA SEGONA MEDITACIÓ METAFÍSICA

31. Quin és l'objectiu de la segona meditació?

Arribar a la primera veritat indubtable que ens permeti fonamentar el coneixement

32. Assenyala els 4 passos de la segona meditació.

1.- Com sortir del dubte?

Dubtant de tot; hi ha alguna cosa que resisteixi al dubte?

- L'exercici mateix del dubte prova que jo, que dubto, existeixo.
- La meua existència és la primera veritat clara i distinta, indubtable.

2.- Qui sóc?

- Jo no sóc el meu cos perquè puc dubtar de la seva existència.
- Sóc la meua ment-ànima? Però, què és la meua ment-ànima? La ment es redueix al pensament, única facultat que resisteix al dubte, en la mesura que el dubte és un exercici del pensament.
- Sóc, doncs, una cosa que pensa: l'establiment del 'cogito' permet al 'jo' pensant que s'examini a si mateix.

3.- Què és una cosa que pensa?

- És una cosa que dubta, que concep, que afirma o que nega, que vol o que no vol, que imagina i que sent. (És el conjunt de les activitats mentals i dels continguts de consciència).
- Les facultats —és a dir, l'enteniment, la voluntat, la imaginació, i la facultat de sentir— depenen tan sols del subjecte (puc imaginar alguna cosa sense que aquesta cosa existeixi). Per tant les 'cogitacions' formen part del 'cogito'.
- Objecció: dificultat per a convèncer-se que la ment és més fàcil de conèixer que els objectes dels sentits. Sembla que mentre l'existència pot autoverificar-se en referència al món extern, el 'cogito' no ho pot fer.

4.- Un exemple: l'estudi del tros de cera, un objecte sensible

- Com conec el tros de cera?
- pels meus sentits (error! la cera és la mateixa sota diversos canvis!)
- per la meua imaginació (error! és impossible imaginar tots els aspectes de la cera!).
- només a través del meu judici (correcte! concebo que un tros de cera és alguna cosa extensa, flexible, variable: en tinc una idea!).
- L'afirmació «hi ha cera» no és una percepció, és un judici de l'enteniment que suposa l'existència de la meua ment [«esperit»]. Fins i tot si m'enganyo i la cera no existeix, la meua ment o el meu esperit existeixen perquè la pensen.
- Més enllà del canvi en la forma de la cera (qualitatiu), la meua ment pensa que la cera no és una pura acumulació de qualitats sensibles. El coneixement de la cera ha de ser producte de l'enteniment, de la raó, i no dels sentits o de la imaginació.
- L'estudi del tros de cera reafirma la meua existència en tant que cosa pensant. El meu esperit és primer en l'ordre del coneixement en relació a les coses materials, en la mesura que és més fàcil de conèixer

ESQUEMA DE LA TERCERA MEDITACIÓ METAFÍSICA

33. Quin és l'objectiu de la tercera meditació?

Després de l'estudi del subjecte que coneix (quan ja estic segur de la meua existència), cal estudiar els objectes del coneixement. En aquesta Meditació es rebutja tota forma de sensibilitat i s'estableix el criteri d'evidència de la primera veritat, s'analitzen els continguts de la ment i Descartes demostra l'existència de Déu a partir de la presència en la ment de la seva idea.

34. Assenyala les 5 fases del desenvolupament de la tercera meditació.

1.- « Estic cert que sóc una cosa que pensa»

Només hi ha una sola cosa que es resisteix al dubte: la certesa que jo existeixo en tant que esperit (pensament, ment). Per tant, «puc establir com a regla general que totes les coses que concebem força clarament i amb força distinció, són totes veritables»

Que jo tingui idees només demostra l'existència de la meua ment (pensament, esperit) « Estic cert que sóc una cosa que pensa»

Problema: com determinar si aquestes idees són veritables? El que permet que pugui tenir la certesa de la meua existència és el fet de tenir-ne una idea clara i distinta.

Per evitar qualsevol dubte, cal provar l'existència de Déu i provar, a més, que no és enganyador: «... haig d'examinar si hi ha un Déu (...) i si trobo que n'hi ha un, haig d'examinar també si pot ésser enganyador: car sense el coneixement d'aquestes dues veritats no veig pas com podria ésser cert d'alguna cosa».

[ATENCIÓ: El mot 'idea' no s'usa en el sentit platònic de 'model', sinó en el més immediat de 'representació mental']

2.- Estudi dels meus pensaments.

Classificació: els meus pensaments són idees –com imatge de les coses– judicis, o voluntats.

Voluntats i idees són actes. Les meves idees i la meves voluntats no poden ser falses, si no fan referència a altra cosa que a elles mateixes. Tan sols els meus judicis poden ser falsos perquè relacionen les meves idees amb objectes exteriors i afirmen que són conformes a aquests objectes exteriors.

3.- D'on provenen les meves idees?

Són possibles 3 menes d'idees

1. Innates, que neixen amb mi.
2. Adventícies, producte d'alguna cosa exterior.
3. Factícies, inventades per mi.

Hi ha un problema amb les idees adventícies: cal explicar per què podrien ser veritables. Les idees adventícies me les ensenya la natura, independentment de la meva voluntat. Però els meus sentits corporals poden enganyar-me (el sol no és com el veig!) ; per tant l'origen de les meves idees no pot ser cap prova de la seva veritat. En conseqüència Descartes abandona aquesta via que serà la que recullen després els empiristes.

4.- Estudi del contingut de les meves idees

Poden representar substàncies, accidents o Déu.

El principi de causalitat s'aplica a les idees: l'origen del contingut de cada idea ha de tenir com a mínim tanta realitat com la idea

Totes les meves idees poden provenir només de mi, i en conseqüència només proven la meva existència.

Tan sols una idea no pot provenir de mi mateix, la idea de Déu.

5.- Examen de la idea de Déu

Primera prova de la idea de Déu: estudi de la idea d'infinít

L'infinít no és la negació de la idea de finít. És un concepte primer.

Prova: si jo dubto és que tinc consciència d'una mancança: és a dir que tinc la idea d'un ésser més perfecte de mi, que sóc finít.

Objecció: la idea de finít podria ser el resultat d'una síntesi de totes les perfeccions que tinc en potència.

Resposta: però la meva perfecció augmenta gradualment, mentre que la perfecció de Déu és actual.

La idea d'infinít ve de Déu, per tant Déu existeix.

Segona prova: estudi de la causa de la meva existència

Sóc jo mateix la causa de la meva existència? No; perquè m'hauria donat totes les perfeccions que pugui imaginar i caldria que jo conservés l'existència en cada instant, cosa que no succeeix.

He estat creat per un altre ésser finít? No; per la mateixa argumentació anterior. A més caldria que aquest ésser em pogués conservar actualment.

En conseqüència: només Déu pot ser la causa de la meva existència en tant que ésser finít, i la causa de la presència en mi de la idea d'infinít.

Déu és un ésser absolutament perfecte i no pot ser, doncs, enganyador

No sóc sol a existir. Déu existeix.

La naturalesa summament perfecta de la idea de Déu només pot provenir de quelcom més perfecte que la idea mateixa: per tant Déu ha d'existir necessàriament en tant que creador de les idees. Les idees innates serien, doncs, la petja de Déu en la nostra ment.

ESQUEMA DE LA QUARTA MEDITACIÓ METAFÍSICA

35. Quin és l'objectiu de la quarta meditació un cop ja ha demostrat que Déu no enganya?

En les tres Meditacions anteriors Descartes s'ha elevat, mitjançant el Jo envers el coneixement del Déu. I ara es tracta de retornar al món. Però el Món és un lloc ple d'errades. En conseqüència, Descartes explica la seva teoria sobre l'error. Tota aquests Meditació vol respondre a la qüestió: ¿com és possible que jo m'enganyi?

36. Assenyala les fases principals de desenvolupament d'aquesta quarta meditació

Culmina la teoria del coneixement prèviament exposada i afegeix la doctrina cartesiana de la llibertat.

1. La Teoria de l'error.
2. La Teoria de la llibertat.

1. La Teoria de l'error. La consecució del fonament de la Filosofia primera, a més de la demostració de l'existència de Déu, permet aclarir la veritable natura de l'error, i, tot i la natura finita i limitada de l'ésser humà, arbitrar el seu remei.

La teoria cartesiana de l'error comença pel rebuig explícit d'un dels arguments proposats a la Primera Meditació com a motius del dubte: la possibilitat d'un Déu enganyador. Repugna a la natura de Déu i al propi enteniment pensar Déu en aquests termes. La causa de l'error no es troba en Déu: si ens errem no és per causa de Déu. La creació és tan perfecta com ho ha de ser.

A la Tercera Meditació es feia la consideració de l'omnipotència divina proposant la "creació contínua" (Déu no només ha creat el món, i a mi mateix, sinó que el seu poder es manifesta en el fet que ens manté en aquesta creació en els moments posterior: ens "conserva" creats). En la Quarta Meditació, de l'omnipotència divina, i de la seva infinita bondat, se'n segueix una altra conseqüència, que les facultats que m'han estat donades per un Déu així considerat són perfectes "en llur gènere". És a dir, si les nostres facultats són finites, com ha quedat establert, això no implica que no siguin prou eficients per a complir llurs funcions. Per tant, no es pot atribuir la causa de l'error a una facultat "especial" per a errar de la qual hem estat dotats. L'error és en si mateix negació, absència.

Quina és doncs la causa de l'error? Aquesta causa rau en el desajustament entre dues "potències" de la ment, **l'enteniment i la voluntat**. Segons Descartes, l'existència de l'error demostra la finitud del nostre enteniment. Ara bé, no es produiria l'error si l'enteniment es mantingués dins dels límits que té la seva capacitat. Però el fet és que no els respecta i es produeix l'error: Això es deu al fet que tenim una capacitat de voler, una voluntat infinita, que ens fa jutjar, en el seu afany, més enllà d'allò que l'enteniment pot conèixer. Si la seqüència dels nostres judicis provocats per la nostra voluntat respectés sempre la necessitat de la reflexió prèvia, és a dir, si el judici vingués precedir de deliberació racional, l'error no es donaria, atès que ja no jutjaríem sobre allò que no ens fos clarament i distintament conegut, allò evident.

Segons Descartes estem fets "a imatge i semblança de Déu" perquè hi ha en nosaltres una facultat infinita, la de voler, i és això el que ens apropa a la divinitat.

2. La teoria de la llibertat.

La tesi de la infinitud de la voluntat porta a la tesi de l'existència de la llibertat. La tesi cartesiana de la llibertat ha patit, entre les edicions originals llatins de 1641 i 1642, i l'edició en francès de 1647 una certa evolució. En la primera, som lliures quan podem triar una cosa o la seva contrària. En la versió francesa, l'existència de la llibertat descansa sobre el que Descartes anomena "indiferència", és a dir, la llibertat no és ja tant el resultat del poder dels contraris com la indiferència respecte a aquests contraris.

Amb aquest canvi, s'elimina el problema que podria representar fer descansar la noció del lliure albir de la pura ignorància de la natura de dues eleccions contràries. Ans al contrari: si teníem un enteniment infinit i perfecte, que ens fes impossible no conèixer quina de dues eleccions antagòniques és la certa o bona i, per tant, si també sabíem que l'altra és falsa o pecaminosa, no seríem menys lliures, sinó que ho seríem "completament", sense ser indiferents.

Si fem dependre la llibertat de la ignorància, assolir la saviesa representa un greu problema teològic i moral. Descartes dissocia la llibertat de la possibilitat d'una perfecta comprensió d'un hipotètic enteniment perfecte

---

Qüestionari, pàgina 51.

PREGUNTES SOBRE LES QUATRE PRIMERES MEDITACIONS METAFÍSQUES 1ª MEDITACIÓ

1.- Explica les diferències entre dubte escèptic i dubte metòdic.

2.- Husserl a les seves «Meditacions cartesianes» diu que Descartes sembla dubtar de tot, àdhuc de les veritats matemàtiques, però que en realitat mai no va dubtar del mètode matemàtic, que es caracteritza pel desig de claredat i per l'evidència. Descartes tampoc no dubta que el mètode metafísic s'ha de basar en claredat i l'evidència (que han de ser tan fortes com les de les matemàtiques): ¿Et sembla que hi pot haver alguna relació entre claredat i evidència en ciència i en filosofia? Si així ho creus, explica quina. En tots dos casos, justifica la resposta.

3.- Què significa 'hiperbòlic'? Quina diferència hi ha entre un dubte hiperbòlic i un dubte metòdic? Creieu que és ja hiperbòlic dubtar dels nostres sentits i de la realitat del món extern?

2ª MEDITACIÓ

1.- Al DISCURS DEL MÈTODE, Descartes afirma 'penso, ergo existeixo' i a les MEDITACIONS diu 'jo penso, jo sóc': per què et sembla que fa desaparèixer aquest 'ergo'?

2.- Quan temps dura el 'cogito'? Cal parlar d'un 'cogito' intemporal o d'un 'cogito' instantani? Per què?

3.- Per què diu Descartes: «Jo no sóc pas aquest conjunt de membres que hom anomena cos humà»?

4.- Explica la unitat del pensament segons Descartes: ¿què entén Descartes per 'pensament' a partir de la seva frase: «Què és una cosa que pensa? És a dir, una cosa que dubta, que concep, que afirma, que nega, que vol, que no vol, que també imagina i que sent»? Limita Descartes el 'pensament' al 'pensament racional'? Per què?

5.- El fragment del tros de cera, explica que la cera existeix o que no existeix? Per què?. Suposant que la cera existeixi: la seva existència és material, o existeix en la meua ment, o existeix en tots dos llocs alhora?

3ª MEDITACIÓ

1.- Per què diu Descartes que de «la terra, el cel, els estels i totes les coses que percebia mitjançant els sentits» no en concebo «clara i distintament», «cap altra cosa sinó les idees i els pensaments que d'aquestes coses es presentaven al meu esperit»?

2.- Explica què significa la frase: «[les idees] no poden, parlant pròpiament, ésser falses»? Què seria 'fals', si no ho són les idees?

3.- Segons Descartes la idea d'infinít no la puc 'comprendre', però «és suficient que la concebi». Explica la diferència entre 'comprendre' i 'concebre'.

4.- En aquesta Meditació, l'autor diu que Déu és: «Una substància infinita, eterna, immutable, independent, omniscient, omnipotent, i per la qual jo i totes les altres coses

que són (...) han estat creades i produïdes». Explica el significat dels mots: 'substància', 'immutable', 'omniscient' i 'omnipotent'.

4ª MEDITACIÓ

- 1.- Per què afirma Descartes que no em puc queixar que Déu «m'hagi donat una voluntat més extensa que l'enteniment»?
- 2.- Com argumenta Descartes que l'error és la conseqüència de la llibertat?
- 3.- Explica per què Descartes recomana la «indiferència» envers «no solament les coses de les quals l'enteniment no té cap coneixement, sinó també generalment també a totes aquestes que no descobreix amb una claredat perfecta en el moment que la voluntat en delibera».